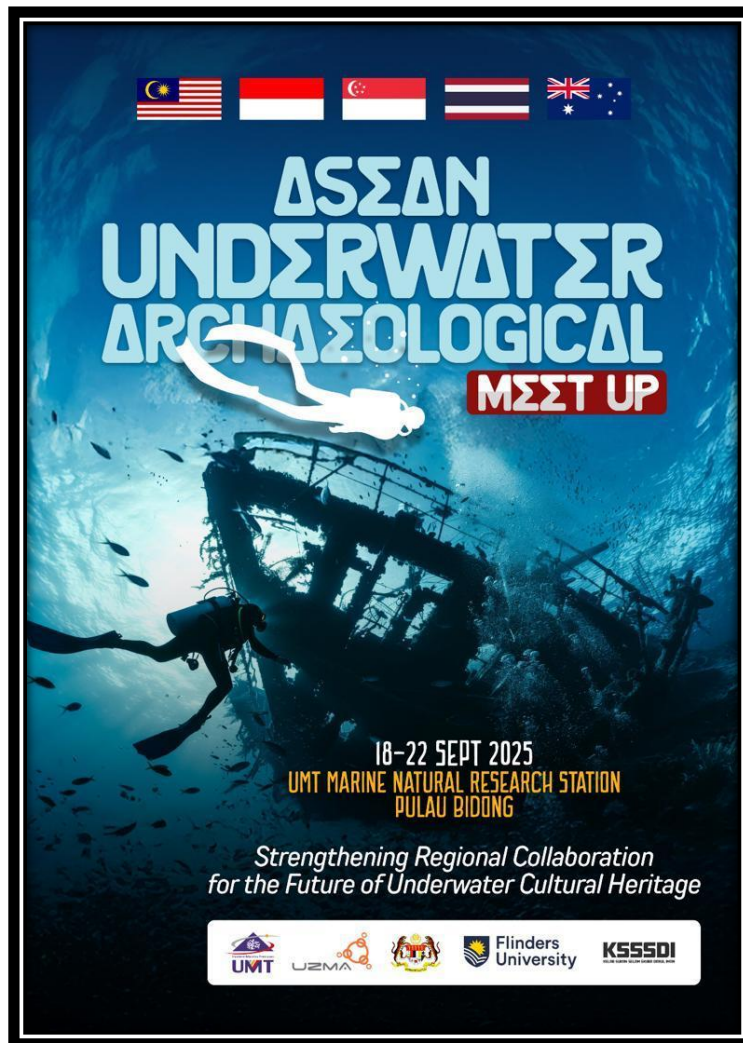

รายงานสรุปการเข้าร่วมการขุดค้นทางโบราณคดีใต้น้ำ

ณ แหล่งเรือจมบิดง (*Bidong Shipwreck*) เกาะบิดง รัฐตรังگانู ประเทศมาเลเซีย

ระหว่างวันที่ ๑๘ - ๒๒ กันยายน ๒๕๖๘

โดย

นายณภัทร ภิรมย์รักษ์

ผู้ช่วยนักโบราณคดี กลุ่มวิชาการโบราณคดีใต้น้ำ

กองโบราณคดีใต้น้ำ กรมศิลปากร งบประมาณพุทธศักราช ๒๕๖๘

๑. ชื่อโครงการ

การขุดค้นทางโบราณคดีใต้น้ำ ณ แหล่งเรือจมบิดง (Bidong shipwreck) ประเทศมาเลเซีย ระยะที่ ๕

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือทางโบราณคดีใต้น้ำในประเทศสมาชิกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในการร่วมขุดค้นแหล่งเรือจมบิดง ระยะที่ ๕ เพื่อขยายพื้นที่การขุดค้นและตรวจสอบซากตัวเรือ

๒.๒ เพื่อร่วมวิเคราะห์และแบ่งปันข้อมูลทางวิชาการจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้น

๓. กำหนดเวลาการ

๑๘ – ๒๒ กันยายน ๒๕๖๘

๔. สถานที่

ศูนย์การวิจัยธรรมชาติทางทะเล เกาะบิดง มหาวิทยาลัยมาเลเซียตรังกานู รัฐตรังกานู ประเทศ มาเลเซีย

๕. หน่วยงานผู้จัด

๕.๑ ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล มหาวิทยาลัยมาเลเซีย ตรังกานู (Universiti Malaysia Terengganu) (UMT)

๖. หน่วยงานสนับสนุน

๖.๑ กองโบราณคดี กรมมรดกแห่งชาติ ประเทศมาเลเซีย (Jebantan Warisan Negara) (Department of National Heritage Malaysia) เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณหลัก

๗. กิจกรรม

การขุดค้นแหล่งเรือจมบิดง (Bidong) เกาะบิดง รัฐตรังกานู ประเทศมาเลเซีย ระยะที่ ๕ ประจำปีงบประมาณ ค.ศ. ๒๐๒๕

๘. คณะผู้แทนจากไทย

นายณภัทร ภิรมย์รักษ์ ผู้ช่วยนักโบราณคดี กลุ่มวิชาการโบราณคดีใต้น้ำ กองโบราณคดีใต้น้ำ กรมศิลปากร

๙. สรุปสาระของกิจกรรม

การขุดค้นแหล่งเรือจมบิดง เกาะบิดง รัฐตรังกานู ประเทศมาเลเซีย ระยะที่ ๕ นำทีมโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ดอกเตอร์ Hasrizal Bin Shaari ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาและการฝึกภาคสนามด้านชีววิทยาทาง

ทะเล มหาวิทยาลัยมาเลเซียเตอรังกานู และ นาย Zaharudin Bin Abu ผู้อำนวยการกองโบราณคดี กรมมรดกแห่งชาติ ประเทศมาเลเซีย โครงการนี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๘ – ๒๒ กันยายน ๒๕๖๘ ที่ผ่านมา โดยวางแผนการขุดค้นบริเวณกริด C๔-D๔ ครอบคลุมพื้นที่ ๘ ตารางเมตร การดำเนินการครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะมุ่งศึกษาซากตัวเรือสำเภาสีงจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการดำเนินงานครั้งก่อน สามารถกำหนดอายุได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 ร่วมสมัยกับแหล่งเรือจมเกาะครามในประเทศไทย อีกทั้งยังพบหลักฐานจากแหล่งเตาในประเทศไทยค่อนข้างมาก ด้วยเหตุนี้ทางการมาเลเซียจึงอยากให้มีตัวแทนจากประเทศไทยเข้าร่วมในโครงการดังกล่าว จึงได้เชิญกระผม นายณภัทร ภิรมย์รักษ์ ตัวแทนที่มีประสบการณ์โบราณคดีได้นำจากประเทศไทยเข้าร่วม โดยสามารถแบ่งกิจกรรมออกเป็นวันต่างๆ ดังนี้

๙.๑ วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๘ ทุกคนเดินทางถึงเกาะบิงง รัฐตรังกานู ประเทศมาเลเซีย เข้าที่พัก และเตรียมอุปกรณ์ดำน้ำส่วนตัวเพื่อเตรียมดำน้ำทดสอบความพร้อมของอุปกรณ์ในช่วงบ่าย บริเวณพื้นที่น้ำตื้นหน้าหาดระดับความลึกไม่เกิน ๑๒ เมตร ส่วนที่มนักดำน้ำของมหาวิทยาลัยมาเลเซียตรังกานู ดำลงไปประกอบกริดขุดค้นทางโบราณคดี ขนาด ๒ x ๔ เมตร ต่อมาในช่วงเย็นเป็นพิธีเปิด และแนะนำตัวผู้เข้าร่วม ซึ่งมีทั้ง คณาจารย์ นักศึกษา และบุคลากรจากภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล มหาวิทยาลัยมาเลเซียเตอรังกานู (UMT) สมาชิกจากกองโบราณคดี กรมมรดกแห่งชาติ ประเทศมาเลเซีย คณาจารย์ และบุคลากรจากภาควิชาโบราณคดีทางทะเล มหาวิทยาลัยฟลินเดอร์ส (Flinders University) ประเทศออสเตรเลีย และผู้แทนจากประเทศสมาชิกอาเซียน อาทิ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และประเทศไทย โดยกิจกรรมครั้งนี้มีสมาชิกที่มาร่วมทั้งหมดประมาณ ๓๐ คน

กิจกรรมช่วงเย็นเป็นการฟังการบรรยายสรุปการทำงานที่ผ่านมาในปีก่อนๆ ซึ่งพบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทภาชนะดินเผาจำนวนมาก ทั้งสภาพแตก เสียหายและสมบูรณ์ โดยภาชนะดินเผาส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตาที่ผลิตในประเทศไทย จากเตาศรีสีชนาลัย เตาสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย และเตาแม่น้ำน้อย จังหวัดสิงห์บุรี กำหนดอายุได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ส่วนในโครงการนี้มุ่งเน้นศึกษาซากตัวเรือเป็นหลัก เพื่อพิสูจน์ทราบที่มาของเรือสำเภานี้

๙.๒ วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๖๘ เป็นวันแรกของกิจกรรมการขุดค้นทางโบราณคดี โดยเริ่มจากการบันทึกภาพก่อนการขุดค้น ด้วยวิธีการทำภาพถ่ายสามมิติ (Photogrammetry) จากนั้นจึงเริ่มการขุดค้น แต่ด้วยเกิดปัญหาขึ้นกับเครื่องสูบน้ำ Water Dredge จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการโบกด้วยมือแทนตลอดภาคกิจกรรมที่เหลือ จากนั้นจึงบันทึกภาพด้วยการสเก็ต (sketch) โบราณวัตถุในแผนผัง และถ่ายภาพประกอบ โดยการทำงานครั้งนี้กำหนดว่าจะไม่มีการนำโบราณวัตถุขนาดใหญ่ขึ้น เนื่องจากไม่มีสถานที่อนุรักษ์ จะนำขึ้นเฉพาะวัตถุพิเศษขนาดเล็ก เพื่อเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์

ช่วงเย็นของทุกวันจะเป็นกิจกรรมบรรยายสรุปผลการทำงาน และบรรยายแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใต้น้ำของแต่ละประเทศในอาเซียน อีกทั้งยังเป็นการรับฟังปัญหาและวางแผนการทำงานของวันถัดไป

๙.๓ วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๘ ชุดค้นทางโบราณคดีต่อด้วยการใช้มือโบก (Handfan) โดยเมื่อสามารถชุดค้นถึงชั้นหลักฐานซากตัวเรือ ก็จะพิสูจน์ทราบซากตัวเรือและเก็บข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งการวัดขนาด ถ่ายภาพ และสเก็ตภาพ เพื่อนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งที่ได้ศึกษาไปแล้ว และแหล่งที่มีอายุใกล้เคียงกัน โดยวันนี้ยังเก็บข้อมูลซากตัวเรือได้เพียงบางส่วน

ไม่เพียงเท่านั้น วันนี้ยังเป็นโอกาสพิเศษของคณะทำงาน ที่ได้ให้การต้อนรับเจ้าหญิง Tengku Puteri Nadhirah เจ้าหญิงแห่งรัฐตรังกานูที่ชื่นชอบกิจกรรมการดำน้ำและทราบข่าวการชุดค้นทางโบราณคดี จึงเดินทางมาร่วมดำน้ำ ชมซากเรือจม และเยี่ยมชมเกาะบิดง (Bidong) ด้วย

ในช่วงดึก ผมได้บรรยายในโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของงานโบราณคดีใต้น้ำในประเทศไทย และเน้นบรรยายในหัวข้อเกี่ยวกับวิธีการชุดค้นทางโบราณคดีใต้น้ำ โดยแบ่งเป็นประเภทของแหล่งและสภาพแวดล้อมแบบต่างๆ ทั้งแหล่งเรือจมที่พบบนบกและใต้น้ำ อาทิ แหล่งเรือจมปากคลองกล้วย แหล่งเรือจมพนมสุรินทร์ แหล่งเรือจมมันนอก และแหล่งเรือจมเกาะคราม เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวิธีการชุดค้นทางโบราณคดีอย่างทั่วถึง

๙.๔ วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๘ เป็นการชุดค้นทางโบราณคดี (ต่อ) บริเวณซากเรือจม ซึ่งครั้งนี้สามารถชุดค้นพบโครงสร้างเรือครอบคลุมพื้นที่ทั่วบริเวณ และพบว่าเรือลำนี้มีส่วนประกอบตัวเรือที่ยังไม่สมบูรณ์ พบเพียงแผ่นกระดานเปลือกเรือชั้นล่างสุด และแนวกระดูกงู เปลือกเรือลำนี้มีร่องรอยการต่อแบบขอบชนขอบและใช้ลูกประสักในการยึดแผ่นกระดาน นอกจากนี้แผ่นกระดานตามแนวยาวใช้วิธีการต่อไม้แบบ Flat Scarf Joint สำหรับกระดูกงูพบร่องรอยไม้ประกบด้านนอก ๒ ชั้น และยึดติดด้วยกาวและตะปูโลหะ

การดำเนินการครั้งนี้ได้มีการเก็บตัวอย่างไม้กระดานเปลือกเรือ คราบกาว และตัวอย่างกระดูกงูในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำไปพิสูจน์ทราบพันธุ์ไม้และส่วนประกอบทางเคมีต่อไป

สรุปการดำเนินงานทางโบราณคดี

การชุดค้นพื้นที่ ๔x๒ เมตร เสร็จสิ้นตามเวลาที่กำหนดไว้ หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ได้แก่

- ๑) โครงสร้างเรือทำจากไม้ พบกระดูกงู ไม้เปลือกเรือสองชั้นยึดด้วยลูกประสักและฝากันระวาง เรือ สันนิษฐานว่าเป็นลักษณะโครงสร้างของเรือแบบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asian Traditional shipbuilding)
- ๒) ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาศรีสัชนาลัย เตาสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย และแหล่งเตาแม่น้ำน้อย จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งนับเป็นวัตถุส่วนใหญ่ที่พบในระวางเรือ นอกจากนี้ยังพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงแต่ยังไม่ทราบว่าเป็นผลิตจากแหล่งเตาไหน

จากหลักฐานทางโบราณคดีทั้งหมดสามารถวิเคราะห์เบื้องต้นได้ว่า แหล่งเรือจมบิดงน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ อาจจะเป็นเรือเดินสมุทรหรือเรือขนส่งระหว่างเรือใหญ่เข้าแผ่นดินเพื่อขนถ่ายสินค้า

สินค้าหลักบนเรือคือเครื่องถ้วยจากประเทศไทย สันนิษฐานว่าต้นทางอาจเดินทางมาจากภาคกลางของประเทศไทยมุ่งหน้าสู่ภาคตะวันออกของเทศมาเลเซีย

๑๐. ข้อเสนอแนะจากการจัดกิจกรรม

กิจกรรมการขุดค้นทางโบราณคดีดังกล่าวจัดขึ้นติดต่อกันเป็นปีที่ ๕ เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ ๒๐๒๐ โดยมีมหาวิทยาลัยมาเลเซียตรังกานูเป็นเจ้าภาพ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกลุ่มงานโบราณคดีใต้น้ำ กองโบราณคดี กรมมรดกทางวัฒนธรรมแห่งชาติ ประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบโดยตรง ในปีหนึ่งเปิดรับอาสาสมัครเข้าร่วมโครงการในปีหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๒๐ คน ซึ่งจะมีการขุดค้นทางโบราณคดีจริงในแหล่งจริงโดยมีนักโบราณคดีกำกับดูแล ซึ่งด้วยความที่เป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงด้านวิทยาศาสตร์ทางทะเล จึงทำให้มีบุคลากร อุปกรณ์ดำน้ำ และพาหนะเรือโดยสารที่ครบครัน อีกทั้งจุดที่พบแหล่งเรือจมยังอยู่ใกล้ศูนย์วิจัยบนเกาะบิวดง (เดินทางด้วยเรือเร็วเพียง ๑๐ นาที) มีที่พักรับรองสำหรับอาจารย์ นักศึกษา และผู้เข้าร่วม จึงถือว่าแหล่งเรือจมบิวดง (Bidong) ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมลักษณะนี้อย่างยิ่ง

ในมุมมองของผมซึ่งเป็นผู้แทนจากกองโบราณคดีใต้น้ำ กรมศิลปากร และเป็นหนึ่งในผู้เข้าร่วมกิจกรรมตลอดโครงการ ผมมีความยินดีกับโครงการขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งเรือจมบิวดง (Bidong) เนื่องจากเป็นแหล่งมีศักยภาพสูงสำหรับการจัดกิจกรรมในลักษณะอบรมเชิงปฏิบัติการในแหล่งจริง เนื่องจากมีพื้นที่รองรับคนได้เยอะและเดินทางไปแหล่งสะดวก อันดับแรกควรยกความดีความชอบให้แก่ผู้จัดโครงการ ที่ริเริ่มกิจกรรมดังกล่าว โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ ดูแล และปกป้องแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใต้น้ำแห่งนี้ เนื่องจากพบอยู่ใกล้ศูนย์วิจัยของทางมหาวิทยาลัย ถึงแม้ว่าทางผู้จัดเองจะไม่ได้มีความชำนาญด้านโบราณคดีใต้น้ำโดยตรง แต่ก็เปิดรับความร่วมมือจากภายนอก โดยเฉพาะกับทางภาควิชาโบราณคดีทางทะเล มหาวิทยาลัยฟลินเดอร์ส (Flinders University) และกองโบราณคดีใต้น้ำ กรมศิลปากร ในฐานะผู้เคยจัดโครงการฝึกอบรมทางโบราณคดีใต้น้ำในภูมิภาคนี้ โดยรอบนี้ยังได้เชิญผู้มีประสบการณ์ทางโบราณคดีใต้น้ำจากประเทศสิงคโปร์ และอินโดนีเซียมาร่วมด้วย ซึ่งเป็นการผลักดันให้เกิดความร่วมมือกันในระดับภูมิภาค สอดคล้องกับแนวคิดของการมีมรดกทางวัฒนธรรมใต้ทะเลร่วมกัน เป็นผลดีในด้านของการแบ่งปันข้อมูลทางวิชาการ

สิ่งที่ได้จากโครงการนี้ทำให้ผมเห็นประสิทธิภาพของประเทศมาเลเซีย และย้อนนึกถึงโครงการความร่วมมือในอดีตที่ประเทศไทยเคยเป็นเจ้าภาพหลักในฐานะศูนย์ฝึกโบราณคดีใต้น้ำอาเซียนที่ประเทศสมาชิกล้วนเดินทางมาหาเพื่อเรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ ถึงแม้ว่าวันนี้ทางเราจะได้ต่อยอดกิจกรรมลักษณะนี้แล้วก็ตาม แต่ผมยังมีความหวังว่าในอนาคต เราจะสามารถเพิ่มศักยภาพการทำงาน และเป็นผู้นำด้านโบราณคดีใต้น้ำให้แก่ประเทศสมาชิกอาเซียน

.....
(ณภัทร ภิรมย์รักษ์ / ผู้ช่วยนักโบราณคดี)

ผู้สรุปผลการเดินทางไปราชการ

ภาพที่ ๑ ภาพถ่ายรวมสมาชิกทั้งหมดของกิจกรรมการชุดค้นทางโบราณคดี

ภาพที่ ๒ ภาพถ่ายรวมระหว่างผู้แทนจากประเทศอาเซียนร่วมกับบุคลากรกองโบราณคดี กรมมรดกแห่งชาติ ประเทศมาเลเซีย

ภาพที่ ๓ บรรยายภาคการสรุปงานประจำวันช่วงค่ำ

ภาพที่ ๔ บรรยายภาคการวางแผนงาน

ภาพที่ ๕ บรรยากาศการเตรียมงานก่อนกิจกรรมการดำน้ำ

ภาพที่ ๖ บรรยากาศการดำน้ำตรวจสอบอุปกรณ์

ภาพที่ ๗ การวางแผนการทำงานก่อนการชุดค้นทางโบราณคดีใต้น้ำ

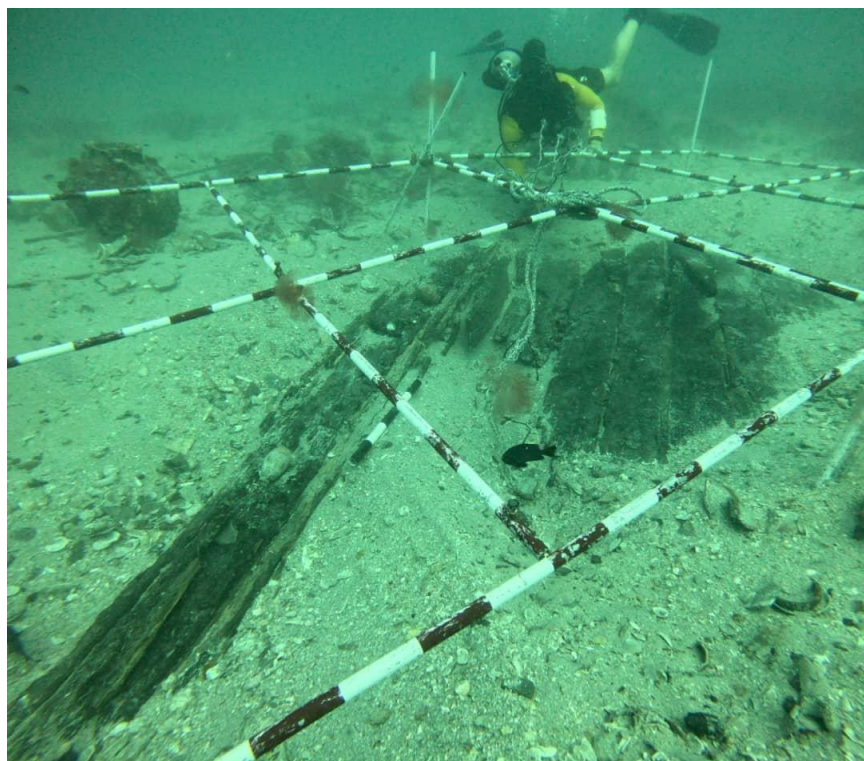
ภาพที่ ๘ การวางแผนการทำงานก่อนการชุดค้นทางโบราณคดีใต้น้ำ

ภาพที่ ๙ การต้อนรับเจ้าหญิงแห่งรัฐตรังกานู

ภาพที่ ๑๐ ขณะจากมาเลเซียพาเจ้าหญิงชมโบราณวัตถุจากแหล่งเรือจม

ภาพที่ ๑๑ หลักฐานซากเรือจมบิตง

ภาพที่ ๑๒ บรรยากาศบริเวณรอบๆแหล่งโบราณคดีใต้น้ำ

ภาพที่ ๑๓ บรรยากาศการทำงานโบราณคดีใต้น้ำ

ภาพที่ ๑๔ บรรยากาศโบราณคดีใต้น้ำ